Απορία και θαυμασμός

Λένια Ζαφειροπούλου, *Paternoster Square* (Πόλις, 2012)

του Παναγιώτη Ιωαννίδη

Το ερώτημα δεν είναι πρωτότυπο, αλλά ούτε και ανακύπτει συχνά: «Δικαιούμαι να γοητεύομαι, και να το δηλώνω, από ένα ποίημα –να το *πιστεύω*– χωρίς να μου είναι απολύτως "κατανοητό";» Αναμφισβήτητα, ναι, απαντώ. Πώς όμως, τότε, να επιχειρήσω να πείσω και άλλους –εν προκειμένω, εσάς, τους αναγνώστες αυτού του κειμένου– ότι θα το απολαύσουν, αν αποφασίσουν να το διαβάσουν; Και, ερώτημα ακόμη δυσκολότερο: πώς θα μπορούσα να τους βοηθήσω να το απολαύσουν περισσότερο; (Μιας και η επιχειρηματολογία περί της αξίας ενός έργου τέχνης, μαζί με την υπόδειξη τρόπων μεγιστοποίησης της απόλαυσής του, είναι, νομίζω, οι μείζονες λειτουργίες της κριτικής.) Δεν ξέρω αν θα καταφέρω να απαντήσω στις τελευταίες δύο ερωτήσεις για το εν λόγω βιβλίο – διατηρώ ωστόσο την ελπίδα πως μια κατάθεση «θαυμαστικής απορίας» μπορεί παραταύτα να αποβεί (για σας) ερεθιστική και προτρεπτική. Το *Paternoster Square*, πρώτο βιβλίο ποίησης της Λένιας Ζαφειροπούλου –την οποία, στα ποιητικά πράγματα, είχαμε προηγουμένως γνωρίσει από μεταφράσεις της, κυρίως γερμανόφωνων ποιητών– φέρει ως υπότιτλο, ήδη στο εξώφυλλό του: «Μια διαδρομή σε 53 στάσεις». Πενήντα τρία είναι όντως τα αριθμημένα, αντί άλλου τίτλου, ποιήματα, τα οποία η ποιήτρια μας προτρέπει να θεωρήσουμε ως μέρη μιας όχι μόνον ενιαίας, αλλά και *συνεχούς*, σύνθεσης: ως «στάσεις» μιας «διαδρομής».

Ας δούμε πρώτα τι πραγματολογικά στοιχεία μάς φανερώνει ο τίτλος. Η Πλατεία Πατερνόστερ –«Πάτερ ημών» στα λατινικά– βρίσκεται στην περιοχή Σίτυ –το οικονομικό κέντρο– του Λονδίνου, κοντά στη βόρεια πλευρά του Καθεδρικού Ναού του Αγίου Παύλου, κτίσμα του φημισμένου αρχιτέκτονα του 17ου αιώνα, Κρίστοφερ Ρεν. Η περιοχή είχε βομβαρδιστεί κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, όταν η παρακείμενη Πατερνόστερ Ρόου ήταν το εκδοτικό κέντρο της πόλης. Ο προταθείς επανασχεδιασμός της δεκαετίας του 1950 και η ανοικοδόμηση της δεκαετίας του 1960 κληροδότησαν μια σειρά άχαρων κτηρίων που θεωρήθηκαν, από πολλούς, απλώς «φρικτά», και αδυνατούσαν να βρουν ικανοποιητικό αριθμό ενοικιαστών. Ακολούθησαν, από τη δεκαετία του 1980, διάφορες απόπειρες αναζωογόνησης της περιοχής, μέσω αρχιτεκτονικών διαγωνισμών, και εντέλει τα νέα έργα –συνδυασμός γραφείων και καταστημάτων, χωρίς καθόλου κατοικίες– ξεκίνησαν το 1996. Από το 2004 εδρεύει εκεί το Χρηματιστήριο του Λονδίνου, καθώς και πολλές χρηματιστηριακές εταιρείες. Το 2011, η Πλατεία Πατερνόστερ αποτέλεσε τον αρχικό στόχο του κινήματος «Occupy London», αλλά, καθότι ο «δημόσιος» αυτός χώρος αποτελεί, στην πραγματικότητα, ιδιωτική ιδιοκτησία, η αστυνομία απομάκρυνε τους διαδηλωτές και, με εντολή του Ανωτάτου Δικαστηρίου, έφραξε την πρόσβαση.

Αυτά μάς λέει η εγκυκλοπαίδεια.[1] Επιπλέον, από την ίδια την ποιήτρια, γνωρίζω πως στο βιβλίο της αυτό επιχείρησε, μεταξύ των άλλων, να περιδιαβεί την ιστορία του Δυτικού Κόσμου, ειδικά σε σχέση με την κυριάρχησή του επί άλλων τμημάτων του πλανήτη. Επίσης, ότι οι «στάσεις» του συχνά αφορμώνται από επεισόδια της προσωπικής της ζωής στη Γερμανία και τη Βρετανία τις δεκαετίες του 1990 και του 2000. Τίποτε άλλο.

Έτσι, μπαίνω στον πειρασμό να αποπειραθώ να ανασυστήσω εδώ αυτήν τη «διαδρομή», μέσω μιας αποκοτιάς: της επιλεκτικής και συνοπτικής –άρα αδρής και επικινδύνως απλουστευτικής– παράφρασης των «στάσεών» της, αδιαφορώντας προς στιγμήν για την πιθανή μεταφορική σημασία όσων διαβάζω. Ας κρατήσουμε, λοιπόν, κατά νου, το σκηνικό και την ιστορία της Πατερνόστερ Σκουαίαρ, καθώς και μιαν –έστω γενική– αίσθηση της βρετανικής ιστορίας –μοναρχία και πειρατές, αποικίες σε Ανατολή και Δύση, βίαιες κτήσεις και πόλεμοι–, κι ας δούμε «τι συμβαίνει» στο ποίημα:

***

Η ομιλήτρια του ποιήματος προτρέπει κάποιον (την ίδια; τον αναγνώστη;) να αρνηθεί *το χρόνο και την άνοιξη*, και να αγοράσει εξημερωμένη θάλασσα για να ζήσει δικές του *περιπέτειες*. Οι προτροπές εξακολουθούν –*μην απορείς για τίποτε, μη φοβηθείς*– συμπληρούμενες από διαβεβαιώσεις: *Αργόσχολη είναι η φύση, Οι βασιλείς / πλήθυναν / και [ ] χρειάζονται [ ] / μόνο αντιπάλους βασιλείς*. Αντί για φίλους, προτίμησε *θιασώτες*, γιατί *οι άνθρωποι ζηλεύουν [ ] / [ ] πιο πολύ όταν δεν έχεις: Μακάριοι οι στερούμενοι* – κι όμως *οι νότιοι ποθούνε το Βορρά* (1-5).

Αιφνίδια αλλαγή σκηνής και κλίματος: πλήθος συγκεντρώνεται (για μια τελετή;) δίπλα σε ποτάμι ή ίσως μέσα σε εκκλησία. «Εσύ» προσπαθείς να περάσεις, αλλά *πέφτεις / πίσω στην τελευταία σου προσπάθεια. Απρόθυμοι φρουροί σε ορέγονται,* αλλά καταφέρνεις να τους αποδιώξεις – και *τώρα που είσαι μίασμα / θα διαφυλάξεις την πολύτιμη ζωή σου.* Κι ενώ εμφανίζεται *πλάι σου ένας άλλος οδοιπόρος* που θα μπορούσε να σε βοηθήσει, εσύ *αρνείσαι με χαμόγελο.* Μάλλον *δεν θα φθάσεις – ωραία θα είναι η απουσία.* Ο κόσμος είναι εχθρικός, μέχρι που *η αυγή σέρνει ξωπίσω της / μια περιφρονητέα ανακωχή* (6-11).

Τώρα, παρά την παρουσία ενός νέου (;) ισχυρού *δυνάστη,* εσύ, αν και αφορισμένος, δεν κινδυνεύεις πια: δεν έχεις *ούτε ένα αντίπαλο.* Και, αν δηλώσεις *δούλος,* ίσως σε ανακηρύξουνε *μονάρχη.* Κι ωστόσο, κινδυνεύεις με τρόπο παράδοξο: πρόκειται να σε συγχωρέσουν εκείνα τα *κουρασμένα βόρεια μάτια – θα σε υιοθετήσουνε ξανά.* Πλέον, *περιέρχονται τη γη / όχι για θησαυρούς και εξερευνήσεις / μα για να βρουν ανθρώπους προς συγχώρησιν.* Εσύ, όμως, *μην επιτρέψεις* (12-15)!

Ακολουθεί ομιλία ιεροκήρυκα, που προσκαλεί τους άλλους να σε ξαναδεχθούν, εσένα τον εκδιωχθέντα, ως πλανηθέντα: *η καταδεκτικότητα / είναι η ύψιστη ισχύς.* Τώρα γίνεσαι έκθεμα για φωτογράφους, εξημερώνεσαι και πάλι μες στις πόλεις. Θεωρείς πως *δεν με χρειάζονται,* αλλά *είναι προσβολή / που το παρατηρείς,* γι' αυτό θα κινδυνεύσεις πάλι από αυτούς, που είναι τώρα *ένας πολύβουος άσκεφτος λαός / χωρίς κανένα σεβασμό / για τους τόσους αιώνες. Κάθε αυγή με ακρίβεια / θα σε σκουριάζει.* Δεν πρόκειται να γλυτώσεις: *Θα πέσεις / και θα τους προσκυνήσεις για την πίστη τους.* Κι ωστόσο, *ο κόσμος σ' έχει δεχθεί ξανά,* και δεν πρόκειται ούτε τα *χέρια στη ράχη να σου δέσει,* ούτε *να γλείφει τα μαλλιά σου η θηλιά / που κρέμεται από την αγχόνη χαλαρή,* ούτε να γίνεις *μνημείο / ή έμβλημα τουριστικό.* Άλλωστε, πολλά έχουν αλλάξει: *Τα δάχτυλά σου μάκρυναν ξανά / στις πόλεις δεν υπάρχει / το επάγγελμα του εξερευνητή / μόνο του άρπαγα.* Τώρα μπορείς να αναπνέεις *τον αέρα / των δικών τους δωματίων,* ενόσω αυτοί, *αντί να πεθαίνουν ο ένας τον άλλον / αλλάζουν ασπασμούς και δείπνα.* Αίφνης, *το οικτρό σου ζωώδες πάθος* αποκτά γι' αυτούς ζωτική σημασία, μια δική σου *απόπειρα εγκληματική* θα ήταν γι' αυτούς δώρο: *Γίνε / γίνε κακός στη θέση τους* (16-21).

Τοποθετημένος [και πάλι; βλ. (17)] σε μουσείο ως *γνήσιος θησαυρός, θα απαλλαγείς απ' τη φροντίδα του εαυτού σου // είσαι δημόσιο απόκτημα.* Θα γίνεις *ευεργέτης,* σε νέες *πόλεις* που *δεν περιμένουν πια εισβολείς. Ανάμεσά τους ζήσε / χωρίς να φθάνεις / και χωρίς να αναχωρείς,* κι ας διηγούνται αυτοί ψευδείς ιστορίες για το παρελθόν το δικό σου και το δικό τους. Τώρα, *η ευτυχία μοιράζεται σε αντίτυπα.* Ας εορτάσουμε, λοιπόν, τον *πλούτο τον δικό μας,* κι ας συμπονέσουμε τους *φτωχούς των πόλεών μας:* αυτούς *που δεν τους αγαπούν.* Όμως, πρόσεξε: *Όταν ο πλούσιος αγγίξει / το ταπεινό κατώφλι σου, ανάσυρε τις πληρεις εμπειρίες,* μην τον καλοδεχτείς: *Τα πλούτη σου είναι / πως σε πεινούν και σε διψούν οι άνθρωποι* (22-27).

Οι πόλεις έχουν πλέον αλλάξει: ζει από κάτω τους *Ο θάνατος αόρατος,* ενόσω *οι νικητές / [...] / τρώνε και πίνουν / για τις κατακτημένες χώρες. Οι άρρωστοι κι οι αιχμάλωτοι / είναι κι εκείνοι νικητές,* κι οι ηττημένοι *είναι μέσα στο σώμα τους / χτισμένοι.* Παραδόξως, όμως, *οι νικητές δεν αποστρέφονται την ήττα:* αντιθέτως, *συνθέτουν ήττες σε συμφωνίες μακροσκελείς / κάθονται ακούν και κλαίνε,* και αποφαίνονται πως *όποιος δεν σέβεται την ήττα / και δεν αισθάνεται τα θέλγητρά της / άξεστος είναι.* Εσύ, όμως, *να λείψεις / αιφνίδια* απ' αυτήν την υποκρισία: εσύ, *δώσε τους μια κακή αγγελία: Για μέρες θα τους τρέφει ευγνώμονες. Κατά προτίμησιν, μια αδικία εις βάρος σου* – τότε θα σε ξαναπατρέψουν *σαν σεβαστό προσκεκλημένο / ή σαν θήραμα,* και θα σε υμνήσουν, πριν να σε θυσιάσουν, και πριν εσύ ν' αναστηθείς (28-33).

Οι ευεργετηθέντες θα μαρτυρούν για την παρουσία του Σωτήρα, και θα τον τιμούν – μέχρις εντέλει να στραφούν (εκ νέου;) εναντίον του. *Εκείνος [...] / τους ώμους θα σηκώσει / [...] δεν την άξιζε τέτοια οργή] / Όπως δεν άξιζε άλλωστε / το θρόνο.* Μια νέα μεταστροφή τώρα [εδώ, οι πρώτοι στίχοι θυμίζουν την αρχή τού (6)]: εσύ *γιορτάζεις σήμερα τον εαυτό σου / Κι αυτοί γιορτάζουν,* αλλά *όχι εσένα / Γιορτάζουν τη γιορτή.* Τώρα η θέση σου στην πόλη τους φθίνει, σχεδόν αδιαφορούν για σένα. Σε προσπερνούν ερωτευμένα ζεύγη, που αναρωτιούνται τι γυρεύεις στημένος *στη γιγαντιαία διασταύρωση, πώς δεν βρήκες τίποτα / Ψάχνοντας μέσα σε ό,τι απορρίψανε* – σε περιπαίζουν αναιδώς. Αλλά εσύ τούς προτρέπεις: *Πιείτε μαζί μου,* πριν τους αποχαιρετήσεις, ενώ εκείνοι αρχίζουν να φοβούνται μήπως *χρόνια τώρα* έκρυβες *στο διπλανό δωμάτιο / μια άδηλη αξία.* Όμως *το σπίτι* απ' το οποίο θες να φύγεις *είναι οπλισμένο,* και υπάρχει ο κίνδυνος *η βόρεια άνοιξη [να] ξεσπάσει] μια μέρα* (34-39).

Τώρα, ενώ εσύ, *φεύγοντας / περνάς ξανά απ' τη μεγάλη διασταύρωση* [βλ. (37)], *από τις κατοικίες των ευγενών, τρεις άνδρες ανεβαίνουν / μια υπόγεια κλίμακα.* Αποπειρώνται να βιάσουν μια γυναίκα [αναλογία με (7)], αλλά *ανέπαφη την άφησαν* και, αντ' αυτού, *πυρπολούν μεθοδικά / τα σταθμευμένα οχήματα.* Κάποιος *τη βλέπει μέρες τώρα / Κάθεται στο κατώφλι του ακίνητη* [να πρόκειται για τη γυναίκα που «διεσώθη», αλλά παρέμεινε πεσμένη κάτω στο (40);], του προξενεί *απόδια. Θα της μιλήσει κι ας ξέρει πως ηττάται* – εξάλλου *η ήττα είναι ποθητή μες στους αιώνες* [βλ. και (30)]. *Πολίτες διασχίζουν την πλατεία / Μόλις τελειώσει η εργασία,* χαριεντίζονται και *σκορπίζουν ύστερα ανακουφισμένοι / Γλίτωσαν άλλη μια φορά / από την απευκταία νίκη.* Ετούτη *η πόλη* που τη διασχίζει το ποτάμι, *πάνω απ' τον αυχένα της / ζητά ένα όπλο υψωμένο*

/ σαν υπόσχεση ηδονής. Τώρα *το πένθος των γραφείων // χωρίς προειδοποίηση / πέφτει απ' όλα τα παράθυρα συγχρόνως.* Η πλατεία, *τα μάτια της στριφογυρίζει / γύρω στους εγερθέντες πύργους. Γιατί σωπαίνουν οι καμπάνες; / Πόσος καιρός έχει περάσει / από [ ] / την τελευταία πεπλασία* (40-44)*;*

Επανεμφανίζονται [βλ. (36)] οι δυο *εραστές* ως *κληρονόμοι* του *ωραίου και μεγάλου παρελθόντος.* Δεν *προσέχουν τον πόθο* τους, παρότι εκείνος, *μ' ένα φιλί γεμάτο θράσος,* τούς διακόπτει στιγμιαία *από τον υψηλό τους προορισμό.* Οι *απόγονοι* διασκεδάζουν, μα δεν αποτρέπουν την καταστροφή. Κι ύστερα *σάλπαραν για τις χώρες που ήταν άλλες* και θριάμβευσαν επ' αυτών: *Επάνω απ' το κεφάλι τους οι γύπες / έγραφαν στέμματα νοητά.* Τώρα εορτάζουν την επιτυχία τους, *σαν να μην ξέρουν [ ] / πόσο γελοία θα 'ναι η συμφορά / που θα τους βρει.* Αλλά πόσο αμέτοχος είσαι κι εσύ; *Είπες γι' αυτούς / πως ήταν άφρονες / Εσύ // ποιος είσαι* (45-48).

Εντέλει, όντως, *τη νύχτα ο ουρανός γκρεμίστηκε,* κι εκείνοι ετοιμάζουν θυσία, προσμένοντας *τη νέα μέρα.* Όμως *παίζεις κι εσύ μαζί τους / ελευθερία και δύναμη / ειρήνη / και πιο πολύ αιωνιότητα.* Οι ναοί *έγιναν δύσχρηστοι* – ίσως νέα καταστροφή να επίκειται, μιας και *όλοι τους κάνουνε προμήθειες.* Ωστόσο *οι γκρίζοι πέντες / δεν θα τολμήσουν ούτε απόψε* (49-50).

Η απειλή από τον αίθριο ουρανό / [ ] / έχει φρικτή καταγωγή και πλησιάζει. Οι μέρες προς τη δύση / πετούν ανάσκελα. Η ισχύς είναι παντού σαν πνεύμα / Μυρίζει σίδερο τροφή και σκόνη / οσμή εκστρατείας. Εσύ –με «το όπλο» Ιτο κλεμμένο απ' αυτούς στο (15);]– επιχειρείς να αλώσεις τα *θησαυροφυλάκιά* τους, αλλά αποτυγχάνεις: έτσι, *μ' ένα σπασμό ηδονής θα εκτιναχτείς* (51-52).

Θαύματα στον ορίζοντα δεν είδαν. Ανάποδα μειδιάματα / ένωσαν δυο σημεία: η Ανατολή εξερράγη / η Δύση υψώθηκε σαν όνειρο αμφίθυμη. Οι εκρήξεις συνεχίζονταν στις *χώρες* της *Δύσης],* όπου *καταιγίδες εξιστορούνε τους νεκρούς ακούραστες* (53).

Αν ζαλιστήκατε προσπαθώντας να παρακολουθήσετε τη «διαδρομή», δηλαδή να ανασυστήσετε μιαν «ιστορία» από αυτά τα «στιγμιότυπα», ελπίζω –και σε εσάς– η ζάλη αυτή να προξένησε μέθη μάλλον, παρά ναυτία. Όπως θα προσέξατε, η ένταση και η ζωντάνια της εικονοποιίας συναγωνίζεται την απρόσκοπτη μουσικότητα των στίχων – η οποία, αν και πραγματικά θαυμαστή και σπάνια, ποτέ δεν αφήνει το αυτί να γλιστρήσει πάνω της, ξεχνώντας τι ακούει: ίσα ίσα, το εντυπώνει βαθύτερα στον νου μας. Από την άλλη, η γοργή εναλλαγή δραματικών, λυρικών, χορικών, στοχαστικών, και αφηγηματικών μερών –σαν γρήγορο και «ελεύθερο» μοντάζ– τόσο μεταξύ ποιημάτων όσο και εντός κάθε ποιήματος, εγκαθιστά μια καλειδοσκοπική κατασκευή.

Η πυκνή γλώσσα που σμιλεύει τις εικόνες, αλλά και προσφέρει αυτήν την έξοχη –μα διόλου εύκολη– ικανοποίηση στην ακοή, δεν αφήνει πολλά περιθώρια στάσης και διερώτησης. Ο απόλυτα ελεγχόμενος κυματισμός της μάς εμβαπτίζει σε έναν κόσμο που, ενώ κάποτε μάς φαίνεται οικείος (είτε αόριστα ιστορικά, είτε, ενίοτε, βιωματικά) στις αδρές γραμμές του, φωτίζεται μοναδικά από το –με την πρώτη στιγμή διακριτό– προσωπικό βλέμμα τής Λ.Ζ.

Δεχόμενοι ότι οι «στάσεις» είναι *σημεία* μιας διαδρομής, και όχι η διαδρομή στην ολότητά της, παρατηρούμε ωστόσο ότι η ποιήτρια έχει επιμελώς αποφύγει ή κρυπτογραφήσει οποιεσδήποτε εύκολα αναγνωρίσιμες λεπτομέρειες (π.χ., κάποιους ευκρινέστερους δείκτες του χρόνου, των ιστορικών περιστάσεων και προσώπων που υπαινίσσεται – *αν* υπαινίσσεται). Έτσι, και παρά την προηγηθείσα απόπειρα παράφρασης του ποιήματος, η ανασύσταση μιας αλληλουχίας καθίσταται –για τον γράφοντα, τουλάχιστον– όχι απολύτως πειστική. Περιέργως (;) πώς, όμως, αυτό κάθε άλλο παρά επιζήμιο για την ποίηση αποβαίνει. Αν η εξακριβώσιμη γραμμικότητα εξοβελίζεται, εξ αυτού και ταυτοχρόνως πολλαπλασιάζονται εκρηκτικά οι διαστάσεις του ποιήματος, και αναδύεται μια κυκλικότητα, ικανή να προσαρμοστεί σε ποικίλες (ιστορικές αλλά και βιωματικές) περιστάσεις, και να αναχθεί, εντέλει, έως και στα αρχέτυπα: του Διπόλου (π.χ., «Δύσης» και «Ανατολής», Ζεύγους και Μόνου, Πόλης και Φύσης), του Ξένου ως προσώπου που είναι συγχρόνως ιερό και μιαρό, ευπρόσδεκτο αλλά και προορισμένο να αποπεμφθεί εκ νέου, κ.ο.κ.

Εξάλλου, συναντάμε αρκετές επαναλήψεις: όχι μόνο μοτίβων (όπως ήδη επισημάνθηκε στην «παράφραση» πιο πάνω), αλλά και αυτούσιων στίχων σε διαφορετικά ποιήματα (π.χ., *Υπάρχει ακόμη ένας δυνάστης ισχυρός / Πέρα απ' τις πόλεις*: στ. 2-3 της σ. 28, και στ. 4-5 της σ. 32, *Τ' αστέρια προτιμούν / Να καρφιτσώνονται στα κτίρια*: στ. 1-2 της σ. 14, και στ. 1-2 της σ. 38). Αυτή η αίσθηση της επαναφοράς, στο ίδιο ή σε παρεμφερές σημείο, εντείνεται από άλλα δύο τεχνάσματα. Τις ήδη αναφερθείσες αλλαγές προσώπων, χωρίς να είναι σαφές αν κάποια από αυτά ταυτίζονται, και πότε – ή αν απλώς αλλάζει το σημείο της απεύθυνσης προς αυτά. Και την αβεβαιότητα πότε ένας στίχος είναι σχόλιο της ομιλήτριας, πότε παράθεμα ομιλίας

κάποιου (και ποιου) προσώπου, και πότε αφήγηση.

Αλλά είναι ακριβώς η *μη παραφράσιμη* ποιητική τέχνη τής Λ.Ζ. που επιτρέπει στις επαναλήψεις –με παραλλαγές ή χωρίς–, τις επαναφορές, τους διαγραφόμενους επάλληλους κύκλους, αντί να εκπίπτουν σε οχληρά σχήματα, να αναδεικνύονται, αντιθέτως, σε θεμελιώδη στοιχεία της σύνθεσης. Παρόμοια οργανικό ρόλο παίζει η σύγχυση –ίσως να έπρεπε ακριβέστερα να πούμε: «το ανακάτωμα»– των προσώπων, με τριπλή έννοια: των προσώπων που εμφανίζονται να δρουν στο ποίημα, των προσώπων προς τα οποία απευθύνεται η ομιλήτρια του ποιήματος, των γραμματικών, τέλος, προσώπων.

Συγχρόνως όμως, αυτές οι απροειδοποίητες εναλλαγές των προσώπων («εσύ», «αυτοί», «εμείς», «εσείς») δεν βοηθούν στην «κατανόηση» – κι εδώ ίσως να βρίσκεται μια αδυναμία του ποιήματος (που θα μπορούσε ενδεχομένως να έχει απαλυνθεί ακόμα και με την απλή χρήση διαφορετικών τυπογραφικών στοιχείων). Αλλά δεν έχουμε κανέναν λόγο να πιστέψουμε πως η ποιήτρια δεν ήταν σε θέση να μας «βοηθήσει», αν όντως το επιθυμούσε. Προφανώς, λοιπόν, προτίμησε να μας «αποπροσανατολίσει», παρασύροντάς μας σε αυτόν τον καταιγισμό εντυπώσεων, ακουστικών και οπτικών, με τις αριστοτεχνικές μεταπτώσεις τόνων και τρόπων: από σαρκαστικό (ο οποίος και μάλλον κυριαρχεί, ακόμα και σχετικά κρυφίως) σε δραματικό, από λυρικό σε επικό, από στοχαστικό σε «εικονιστικό».

Όλοι αυτοί οι ποιητικοί της τρόποι δημιουργούν ένα κυκλοτερές σύμπαν, το οποίο μάς παρουσιάζεται καλειδοσκοπικά. Η καλειδοσκοπική αυτή αίσθηση εκτείνεται μέχρι και στη διαφαινόμενα μη σταθερή αξία των εμφανιζόμενων προσώπων: δεν είναι πάντα ευκρινές ποια είναι «ένοχα» και ποια «αθώα», ποια «δυνάστες» και ποια «θύματα», και αν οι ρόλοι αυτοί δεν εναλλάσσονται.

Έτσι, εντέλει, μένουμε με τη συνολική εντύπωση πως η υποσχεθείσα «διαδρομή» ενδεχομένως να επαναλαμβάνεται, ενδεχομένως δε να μην έχει συνεχώς την ίδια φορά. Και, κλείνοντας το βιβλίο, έχουμε αφενός, στο επίπεδο του ύφους, συναντήσει μια φωνή διαμορφωμένη και προσωπική, πράγμα από μόνο του σπάνιο (και όχι μόνο σε «πρωτόλειο» έργο), εντυπωσιακό, και άκρως ικανοποιητικό για οποιονδήποτε λάτρη της ποίησης. Αφετέρου, σε επίπεδο περιεχομένου, έχουμε αποκομίσει την εντύπωση επαναλαμβανόμενων συναντήσεων, ή ακόμη και συγκρούσεων, ενός ξένου με τους κατοίκους μιας ισχυρής πόλης, της αποπομπής του ξένου αυτού αλλά και της ηρωοποίησης, αν όχι και θεοποίησής του, αλλεπάλληλων, τέλος, καταστροφών και αναγεννήσεων, μέχρι της τελικής συντριβής. Αλλά έχουμε επίσης βιώσει τη διαδοχή καταστάσεων που κυμαίνονται από την περιφρόνηση, την απδία, τη βία, μέχρι τον θαυμασμό της φύσης, τον εορτασμό, τον έρωτα.

Όταν η Λένια Ζαφειροπούλου μού έκανε την τιμή να με προσκαλέσει, μαζί με την ποιήτρια Μαρία Τοπάλη, να διαβάσουμε –τον Μάιο 2013, πάνω σε ένα «ηχητικό τοπίο» που είχε ετοιμάσει η ίδια– τις κυριότερες «στάσεις» του ποιήματός της, δέχτηκα με χαρά (γιατί ήδη με είχε εντυπωσιάσει το βιβλίο της), αλλά και με την κρυφή ελπίδα πως η ίδια η διαδικασία (παρά οι διευκρινίσεις της ποιήτριας) θα μου αποσαφήνιζε το περιεχόμενο. Παρότι αυτό δεν συνέβη, και το ποίημα παρέμεινε για μένα, ως πρώτα, αρκούντως ερμητικό, η απόλαυσή μου μεγεθύνθηκε. Η ζώσα φωνή στη δημόσια ανάγνωση ανέδειξε και τις προαναφερθείσες μεταπτώσεις, στο επίπεδο του «περιεχομένου», αλλά και την ωριμότητα και τη σοφή μουσικότητα του ύφους. Φαίνεται δε πως και αρκετοί ακροατές ομοίως απήλαυσαν αυτό που άκουγαν, ακόμη και αν, ενδεχομένως, δεν το κατανόησαν πλήρως.

Η αινιγματικότητα του ποιήματος παιδεύει λοιπόν, αλλά, *χάρη στην τέχνη του*, δεν απελπίζει. Ίσα ίσα, καλεί στην επανάληψη της ανάγνωσης, διασφαλίζοντας συγχρόνως ότι αυτή δεν θα μειώσει την απόλαυση.

Ίσως λοιπόν, όντως να μπορεί κανείς να εξακολουθεί να «ανέχεται» το αίνιγμα μιας ποίησης της οποίας το νόημα αδυνατεί να διαλευκάνει απολύτως, και η οποία ωστόσο τον θέλγει. Η Βιρτζίνια Γουλφ, μιλώντας για τη δυσκολία κατανόησης κάποιων σημείων της αρχαιοελληνικής ποίησης, λέει, νομίζω, κάτι ταιριαστό και χρήσιμο: «Το νόημα βρίσκεται απλώς στην αντίπερα όχθη της γλώσσας. Πρόκειται για το νόημα που σε στιγμές άναυδου ενθουσιασμού και αγωνίας συλλαμβάνουμε με τον νου μας δίχως λέξεις». [2] Αλλά τότε πώς μπορούμε να βεβαιωθούμε πως αυτό το «ακατανόητο» είναι «αυθεντικό» και όχι τζούφια λόγια; Ας μου επιτραπεί να πω μόνο πως νομίζω ότι όλοι νιώθουμε πολύ καλά πότε «μας κοροϊδεύουν» και πότε όχι – εξάλλου, διόλου δεν είναι απαραίτητο να «μην καταλαβαίνουμε» για να αισθανόμαστε ότι μας κοροϊδεύουν.

Και να, αίφνης, ενώ παλεύω μ' αυτό το κείμενο, στις σελίδες του πρώτου τεύχους του παρόντος περιοδικού, η σωτήρια ιαματική ρήση του Έλιοτ, μέσω του Φρανκ Κερμόουντ, μέσω της Δήμητρας Κωτούλα: «Το αληθινό ποίημα μπορεί να κατανοηθεί προτού κατανοήσουμε το νόημά του, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι στερείται νοήματος». [3]

[1] http://en.wikipedia.org/wiki/Paternoster_Square
[2] Virginia Woolf, "On not knowing Greek" [«Περί της άγνοιας των αρχαίων ελληνικών»], στην ομότιτλη ανθολογία της σειράς "on" της Hesperus Press, 2008: σ. 10 [μτφρ. του γράφοντος].
[3] Frank Kermode, «Η ρομαντική εικόνα» [εισαγωγή-μετάφραση-σύνθεση: Δήμητρα Κωτούλα], φρμκ 1 (άνοιξη-καλοκαίρι 2013): σ. 82.